

GYIMESI EMESE (1990) Budapest

Rózsaszín lányregények helyett

Bolla Eszter beszélgetése

Gyimesi Emesével

Gyimesi Emese 2009 óta kutatja Szendrey Júlia életét és irodalmi pályáját. Számos publikáció mellett önálló köteteket is jegyez: 2018-ban sajtó alá rendezte Szendrey Júlia összes versét, 2019-ben publikálta Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában című kötetét, majd 2021-ben Szendrey Júlia irodalmi pályafutásáról jelentetett meg monográfiát. A szerzőt legújabb, Szendrey Júlia elbeszélései és meséi című kötete (2021) kapcsán kérdeztük.

▼ Szendrey Júlia verseihez képest nagyobb kihívást jelentett számodra az elbeszélések és mesék sajtó alá rendezése? Mennyiben más ez a forrásanyag?

✓ Amikor 2010-ben először tártam fel Szendrey Júlia verskézíratait, ezeknek egy jelentős része még teljesen esetleges sorrendben volt. Így a versek sajtó alá rendezése előtt hosszú folyamatot jelentett maguknak a kéziratoknak a rendezése, mivel ez egy olyan koncepció kialakításával járt együtt, amely mind az OSZK Kézirattárában, mind a kritikai igényű verskiadásban meghatározta a költemények új sorrendjét. Emellett az is növelte a feladat komplexitását, hogy Szendrey Júlia verseinek számos verziója maradt fenn, amelyek olykor egymással és egyéb szövegekkel (pl. bevásárlólistákkal) is keveredtek.

Szendrey Júlia elbeszéléseinek és meséinek kiadása közben más típusú problémákkal szembesültem. Például azzal, hogy nem minden mű eredeti kézírata maradt fenn, így még olyan elbeszélésre is volt példa, amely a korabeli sajtóban álnév alatt jelent meg, és Szendrey Júlia munkáinak kéziratosa jegyzéke alapján sikerült azonosítani. Ugyanakkor sok olyan mű is van, amely mindeddig publikálatlan volt, így ezeket bele kellett illeszteni Szendrey Júlia alkotói pályájának ívébe, meg kellett érteni azt a kontextust, amely a keletkezés szempontjából fontos. Emellett kihívást jelentett az eredeti művek azonosítása is, mivel az elbeszélések és mesék kézíratai úgy maradtak fenn, hogy fordításokkal és egyéb szövegmásolatokkal is keverednek.

▼ Mi az oka annak, hogy a kötetben nem választottad el élesen a meséket az elbeszélésektől? Úgy érezted, nem lehet egyértelműen elhatárolni a szövegeket?

✓ Mivel Szendrey Júlia jelenleg fellelhető összes elbeszélése és meséje most jelent meg először nyomtatásban, fontosnak tartottam, hogy amennyire lehet, az írások keletkezésének időbeli íve is nyomon követhető legyen, vagyis a kronológiai szempont érvényesítését tartottam elsődlegesnek, amelyet megtört volna az elbeszélések és a mesék éles szétválasztása. Így az olvasó az 1847-es Ábrándtól az 1868-as *A fenyő és a vadrózsza* című műig követheti Szendrey Júlia szepírói munkásságát, ezt követik a datálás nélküli alkotások, amelyek egy része csak töredékben maradt fenn. Az elbeszélések és mesék éles szétválasztása ellen szólt az is, hogy Szendrey Júlia munkáinak jegyzékében a mesék kategóriájához sorolt olyan műveket is (például *A huszár boszúját*), amelyeket mai fogalmaink szerint már másként definiálnánk. Bizonyos esetekben az, hogy az olvasó az adott művet elbeszélésként vagy meseként fogja fel, értelmezés kérdése. A műfajelméleti megközelítésnél szilárdabb vezérfonalat jelentett a kronológiai elv.

▼ Véleményed szerint mennyire változó Szendrey Júlia írásainak színvonala? Milyen különbségek lehetnek a 19. századi és a 21. századi befogadásban?

✓ Nagyon sokrétű és izgalmas írásokat alkotott Szendrey Júlia. Mai szemmel nézve kifejezetten figyelemre méltó, hogy sok korabeli szerzőtől eltérően ő általában nem a „mindentudó narrátor” szerepében lép fel a műveiben, hanem sokat bíz az olvasó fantáziájára is, és nagyon változatos elbeszéléstechnikát alkalmaz. Az események fonalát gyakran épp a dramaturgiai csúcsponton szakítja félbe megnyugtató lezárás helyett. Ma bizonyára sokan rózsaszínű lányregényekre, limonáderegényekre asszociálnak egy 19. századi női szerzővel kapcsolatban, Szendrey Júlia írásait azonban a legkevésbé sem lehet ennek nevezni. Művei sokszor bonyolult és megrázó pszichológiai folyamatokat ál-

litanak középpontba. A 19. és a 21. századi befogadás közti különbséget talán abban lehet leginkább megragadni, hogy Szendrey Júlia kortársai (például Arany János) még kifejezetten azokat az írásait értékelték, amelyekben anyaszerepben szólalt meg. Elborzadtak azoktól a művektől, amelyek témája a korabeli felfogás szerint nem illett egy női alkotó pennájához, mai szemmel viszont éppen ezek tűnhetnek a leginkább izgalmasnak. Például *A huszár boszúja* című elbeszélése – amely egy gyilkosság-hoz vezető féltékenység különböző fázisait mutatja be – filmszerű érzékletességgel íródott. A megdöbbsent Tompa Mihály még ironikusan „rémségesen nőies” munkának titulálta ezt a művet, egy mai olvasó viszont joggal érezheti úgy, hogy ez az írás a megfilmesítésért kiált.

► **Témájukat és stílusukat tekintve Szendrey Júlia elbeszélései és meséi megállják a helyüket a 21. században? Főként irodalomtörténeti jelentőséggel bírnak, vagy más szempontból is érdekesek, aktuálisak lehetnek?**

✓ Nem csak irodalomtörténeti jelentőségük van ezeknek a műveknek, sok esetben olyan kérdéseket feszegetnek, amelyek megdöbbsentően aktuálisak. Például azt, hogy miként befolyásolja a gondolkodásmódunkat a sajtó, a média ereje, és ez hogyan képes hatni azoknak az életére, akik egy éppen stigmatizált csoporthoz tartoznak. Szendrey Júlia egyik elbeszélésében az író nők jelentik ezt a csoportot, akik azután kerültek célkeresztbe, miután Gyulai Pál megjelentette cikksorozatát, amelyben kifejtette: a nyilvánosság elé lépő, publikáló nők nem lehetnek jó feleségek, jó anyák. Az elbeszélés ennek a nőképek az ellentmondásaira és romboló hatására mutat rá egy elképzelt család történetén keresztül, amely azt érzékelteti, hogy éppen azok veszélyeztetik a családi élet harmóniáját, akik látszólag annak védelmében próbálják a nyilvános szférából kitiltani a nőket. Noha azóta sokat változott a nők helyzete a társadalomban, az az aspektus nagyon is aktuális, ahogyan bemutatja, hogy miként működik a megőrzés folyamata, hogyan szűrődik át a sajtóból a hétköznapi életbe, hogyan hat még az érintett közeli hozzátartozóira is.

Egész más szempontból, de abszolút aktuálisnak tekinthető az a retorikai megoldás is Szendrey Júlia részéről, hogy sok írásában nem emberek, hanem például fák a narrátorok, így az ő nézőpontjuk érvényesül. Ezek az allegorikus írások általában azt érzékeltetik, miként hat a magány az egyén életére, és ehhez képest miként tesz sebezhetővé a szeretet, a kötődés. A művek többsége nem jelöli meg, hogy mikor játszódik az adott történet. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy örök érvényűnek, ma is aktuálisnak érezhetjük őket.

► **Szendrey Júlia műveiben meghatározóak az életrajzi elemek, gondoljunk csak egyik legelismerőbb versére, a *Három rózsabimbóra*. Az elbeszélésekben találunk olyan életrajzi vonatkozásokat, amelyek árnyalják Petőfivel való kapcsolatát, rímelnék egy-egy élethelyzetre?**

✓ Igen, több olyan motívum is megjelenik az elbeszéléseiben, amelyhez saját emlék, saját élmény adhatta az ihletet. Ilyen például az *Elavult történet* című, most először megjelenő írása, amelyben az ősszel kibontakozó szerelem, a fiatalember visszatérésének tavaszra kitűzött határideje, a kapcsolat beteljesülését tiltó szülők alakja egyaránt Szendrey Júlia és Petőfi Sándor szerelmének első évét idézi. A *honvéd neje* című írása szintén úgy formálja meg a főszereplő feleség alakját, hogy nagyon mélyen benne vannak azok a nehézségek, amelyekkel Szendrey Júlia is küzdhetett a szabadságharc idején. Például hogy miként viszonyul férje szoborszerű hősiességéhez, miközben az elvesztésétől retteg. Ugyanakkor Szendrey Júlia alkotói erejét éppen az dicséri, hogy a valóságban megtörtént eseményeket nem konkretizálta, hanem az átélt érzések esszenciáját formálta irodalommal.

► **Szendrey Júlia témaválasztása és stílusa is nagyon változatos, mégis találkozunk visszatérő motívumokkal a műveiben. Például gyakran választ főszereplőként hozzá hasonló kívülálló, különc, magányos alakokat. Vajon az olvasóközönség mennyire tudott azonosulni velük? Hiszen sokan közülük épp excentrikussága miatt ítélték el Szendrey Júliát...**

✓ Jelenlegi tudásom szerint nincsenek adatok arról, hogy miként reagált ezekre a művekre az olvasóközönség, de természetesen bármikor előkerülhet egy-egy olyan korabeli napló vagy akár újságcikk, amely tartalmaz utalást erre vonatkozóan. Főként az 1860-as években keletkezett írásaiban szerepelnek „főhősként” ilyen magányos, különc alakok. Némelyik mű már Szendrey Júlia halálát követően, 1868 őszén, a nekrológgal együtt jelent meg, így a korabeli befogadást az is befolyásolhatta, hogy összekapcsolódott az emlékezés gesztusával.

► **Kutatásaid során találtál esetleg adatot arról, hogy Szendrey Júliának milyen meséket olvastak gyerekkorában? Volt kedvenc meséje? Milyen mesék voltak hatással rá? Vagy gyerekei születését**

követően fordult a mesék világa felé? Egyáltalán hogyan befolyásolta Szendrey Júlia alkotói tevékenységét, életművét az anyává válás?

✔ Nem maradtak fenn források arra vonatkozóan, hogy Szendrey Júlia gyermekként milyen meséket kedvelt, az viszont kétségtelen tény, hogy az írásai között a gyermekei születése után sokasodtak meg a mesék. Az anyaság nagyon szervesen, természetesen fonódott össze nála az alkotással. Művei alapján úgy tűnik, hogy az irodalmon keresztül megélt anyaság kiemelten fontos volt számára. Meséi gyakran teljes mértékben az élőbeszéd sajátosságait mutatják, vagyis érezhető, hogy a gyermekei számára ténylegesen is elmondott mesék írott változatai.

✔ Szendrey Júlia több kreatív tevékenységben is otthonosan mozgott: festett (a kötet borítója például *Virágcsokor* című akvarelljének felhasználásával készült), hímzett és zongorázott is. Ezek az alkotói tevékenységek elfogadottabbak voltak a 19. században egy nő számára, mint az írás? Hogy hatott Szendrey munkásságára a Gyulai-féle író-nő-vita?

✔ Igen, a festés, a hímzés, a zongorázás nemcsak elfogadott, hanem kifejezetten elvárt tevékenység volt egy finom neveltetésű úrilány számára a korszakban. A leánynevelő intézetekben a nyelv- és tánctanulás mellett éppen ezeknek a készségeknek a fejlesztése volt előtérben, ezek tették a növendékeket a későbbiekben szalonképes társasági hölgyé. Az írás már sokkal „keményebb dió” volt, különösen ha egyben publikálást, vagyis a nyilvánosság elé lépést is jelentett. Gyulai Pál oly mértékben nehezményezte a publikáló nők egyre nagyobb számú megjelenését, hogy erről szóló cikksorozata hosszan elhúzódó vitát robbantott ki. Szendrey Júlia rendkívül frappáns módon reagált: nem véleménycikket írt, hanem egy olyan elbeszélést publikált, amely – ahogyan korábban már említettem – a női szerzők stigmatizálásának romboló hatását mutatta be.

✔ A sajtó alá rendezés során több, idáig ismeretlen prózafordítást is találtál. Utaltál rá, hogy ezeket egy következő, Szendrey prózafordításait tárgyaló munkádban lesz lehetőség közölni. Jelenleg ezen a kötetben dolgozol?

✔ Több kötetben is dolgozom párhuzamosan, ez az egyik. Szendrey Júlia Andersen-fordításai már viszonylag közismertnek számítanak, de még ezek közül sem publikálta mindet életében, és több más korabeli szerzőtől is fordított, így ezek a művek mindenképp kiadásra várnak.

